

«Сказание о Индии богатой», «Повесть об Акире Премудром», «Слово о полку Игореве», «Девгенево деяние»), який зберігався, імовірно, у б-ці Спаського монастиря в Ярославлі (нині місто в РФ) і бл. 1792 потрапив до колекції графа *О.Мусіна-Пушкіна*. Ім'я автора «Слова...» і час його створення не відомі. *О.Мусін-Пушкін* і його співробітники не змогли встановити час написання «Слова...» *Д.Лихачов*, *О.Творогов* та ін. датують пам'ятку 1188. Перед публікацією «Слова...» з нього зняли копію для рос. імп. *Катерини II*. Сам рукопис «Слова...» загинув у моск. пожежі 1812. Зникнення збірника, до якого входило «Слова...», унеможливило його пізніший палеографічний аналіз. На думку більшості дослідників, список «Слова...», що перебував у тому збірнику, можна датувати 16 ст. Загибель єдиного списку «Слова...» і його надзвичайно високі художні якості, що підносять його над всіма ін. пам'ятками давньорус. писемності 12 ст., створили ґрунт для сумнівів у його автентичності в рос. істориків 1-ї пол. 19 ст., а в 20 ст. до них приєдналися франц. філологи *Л.-П.Леже* і *А.Мазон*. «Слова...» вважали або підробкою, або стилізацією 16—18 ст. Рос. історик *О.Зимін* припускав, що «Слова...» написав учений монах з України Іоїль Биковський наприкінці 18 ст. Протягом останніх 50-ти років багато дослідників намагалися довести принципову схо-

жість «Слова...» з багатьма літ. пам'ятками 12 ст. Лексичний склад і художні засоби «Слова...» виявилися характерними для давньорус. мови старшого періоду (11—13 ст.). Підтвердилась достовірність ряду подій, про які оповідає «Слова...» Важливим доказом справжності твору є впевненість значної частини істориків у тому, що події походу Ігоря до Половецького степу викладені й оцінені їхнім сучасником.

Величезну за обсягами наук. літературу викликала проблема авторства «Слова...» При всій насиченості східнослов'янським фольклором «Слова...», поза сумнівом, є авторським літ. твором. Досі спроби встановити особу автора успіху не мали. Вчені вважають, що той автор добре розумівся на військ. справі і воєнному мистецтві, знав заг. політ. ситуацію на Русі й на її рубежах, точно (хай в узагальнено-поетичній формі) відтворив стосунки поміж князями. Отже, «Слова...» було написано, швидше за все, сучасником відображених у ньому подій, незабаром після походу Ігоря Святославича у степ.

Дискусійною залишається роль «Слова...» як істор. джерела. Минули часи, коли істор. інформацію «Слова...» розуміли буквально-точно. Сьогодні мало в кого з істориків чи філологів виникають сумніви в тому, що «Слова...» відбиває істор. дійсність свого часу в художньо-узагальненій формі. Крім того (як показали *А.Робінсон*, *Д.Альшиц* та ін. літературознавці), будучи авторським твором, «Слова...» спочатку було створене в усній формі, далі — записане. Але протягом багатьох десятиліть (може й століть) «Слова...» продовжувало жити у формі усного твору, що виконувався на княжих з'їздах, учтах тощо. У тривалому процесі усного життя до «Слова...» потрапляли пізніші нашарування. Напр., князі *Роман Мстиславич* волинський і *Мстислав Мстиславич* галицький відображені в пам'ятці не такими, якими були в 1180-х рр., а діячами і полководцями початку (Роман) і другого десятиліття (Мстислав) 13 ст. Подібним успішним побутуванням «Слова...»

можна пояснити багато ін. істор. неточностей у ньому. З другого боку, істор. інформація «Слова...» часом надзвичайно глибоко і точно розкриває сучасне йому політ. становище Русі. Напр., тривалий час незрозуміле для дослідників звернення автора до багатьох рус. князів прибути до *Києва* і «поблюсти» стольний град Русі відбило досліджену *В.Паутом* систему *сюзеренітету колективного*. Істор. інформація «Слова...» досі не повністю розгадана і потребує копійкого й неупередженого дослідження.

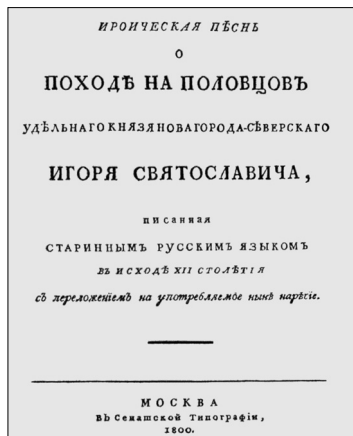
«Слово о полку Игоревім». Ілюстрація художника *В. Лопати*. Київ, 1986.

Вид.: *Ироическая пѣснь о походе на половцов удельного князя Новгорода-Северского Игоря Святославича*. М., 1800; *Слово о полку Игореве*. М.—Л., 1950.

Літ.: *Орлов А.С.* Слово о полку Игореве. М.—Л., 1946; *Адрианова-Петец В.П.* «Слово о полку Игореве» и памятники русской литературы XI—XIII вв. Л., 1968; *Рыбаков Б.А.* «Слово о полку Игореве» и его современники. М., 1971; *Лихачев Д.С.* «Слово о полку Игореве»: Историко-литературный очерк. М., 1976; *Франчук В.Ю.* Літописні оповіді про похід князя Ігоря. К., 1988; *Энциклопедия «Слова о полку Игореве»*, т. 1—5. СПб., 1995; *Кіпан Е.* Російські історичні міфи. К., 2001; *Keenan E. Josef Dobrovsky and the Origins of the Igor's Tale*. Cambridge, Massachusetts, 2003; *Скляренко В.* Темні місця в «Слові о полку Игоревім». К., 2003; *Зимин А.А.* Слово о полку Игореве. СПб., 2006; *Зализняк А.А.* «Слово о полку Игореве»: Взгляд лингвиста. М., 2008.

М.Ф. Котляр.

«СЛОВО ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ» — найдавніша пам'ятка оригінальної літератури *Київської Русі*, богословський трактат, написаний із великою літ. майстерністю. Збереглося в численних (більше 50) списках 15—16 ст. Один фрагмент твору зберігся у списку 2-ї пол. 13 ст. Твір не містить імені автора; *О.Горський*, який першим провів наук. дослідження пам'ятки (1844), припустив, що автором є *Ларіон*, і це досі не викликає заперечень. Загально визнана дата написання «С.п.3. і Б.» — між 1037 і 1050.

«Слово о полку Игоревім». Москва, 1800. Титульна сторінка першого видання.

Твір ділиться на 4 частини: у 1-й світ. історія показана як історія Спасіння, яка рухається від обмеженості іудейського Закону до християн. Благодаті — визволительки всього людства; у 2-й частині стверджується, що й нещодавно охрещений рус. народ нарешті долучився до Благодаті Божої; 3-тя частина прославляє «кагана нашого» *Володимира Святославича* — володаря, котрий хрестив країну і за цей подвиг заслужує церк. вшанування, яке гарантує йому вічну пам'ять; 4-та частина — це молитва про Благодать Божу та зміцнення у вірі. Деякі дослідники вважають, що назва «Слово про Закон і Благодать» стосується лише перших двох (або перших трьох) частин, а решта — це окремі твори, які згодом були об'єднані.

Відомі різні інтерпретації ідейної спрямованості твору: 1) полеміка, спрямована проти київ. євреїв або іудейської Хозарії (див. *Хозарський каганат*); 2) твір антиболг. спрямування (що пов'язано з гіпотетичною залежністю ранньої церк. організації на Русі від Болг. церкви); 3) утвердження рівноправ'я всіх народів як відповідь *Русі* на гегемоністські претензії *Візантії*; 4) церк. текст, який не містить чітко висловленої політ. ідеї. Перші три інтерпретації не знаходять підтримки в більшості сучасних дослідників. Висловлено думку (С.Темчин), що політ. ідея у «С.п.З. і Б.» усе ж присутня: це намагання Іларіона забезпечити собі та своїй країні рівні права з єдиновірцями Візантії і, зокрема, довести, що колиш. язичник має право керувати християн. Церквою.

Вид.: *Молдован А.М.* «Слово о законе и благодати» Илариона. К., 1984; *Агентьев К.К.* «Слово о законе и благодати» Илариона Киевского: Древнейшая версия по списку ГИМ Син. 591. В кн.: *Byzantinorossica*, т. 3. СПб., 2005.

Літ.: *Розов Н.Н.* Иларион. В кн.: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, вып. 1. Л., 1987; *Подскальски Г.* Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988—1237 гг.). СПб., 1996; *Мюллер Л.* Киевский митрополит Иларион: Жизнь и творчество. В кн.: *Мюллер Л.* Понять Россию: Историко-культурные исследования. М., 2000 (http://www.golubinski.ru/ecclesia/ilarion/mul_ler_ilarion.htm); *Темчин С.* «Слово о

законе и благодати» киевского митрополита Илариона и раннехристианская полемика. В кн.: *Ruthenica*, т. 7. К., 2008.

«СЛОВО» — суспільно-політ. та літ. часопис москвофільського (русофільського) спрямування. Видавався у Львові протягом 1861—87. 1861—72 виходив двічі, а 1873—87 — тричі на тиждень. Друкувався етимологічним правописом (т. зв. *язичієм*). Редактор — *Б.Дідицький* (1861—71), а пізніше — *В.Плоцанський* (1871—87). Спершу видавався за матеріально-фінансової підтримки відомого громад. діяча *М.Качковського* та митрополита *Г.Яхимовича*. До поч. 1870-х рр. орієнтувався на широкі верстви укр. громадськості *Галичини*, незважаючи на очевидні пророс. симпатії. Із серед. 1870-х рр. видання набуло виразної пророс. орієнтації та виходило за фінансової підтримки рос. уряду і Київ. слов'ян. к-ту, що призвело до зменшення кількості передплатників. 1879—87 «С.» зазнавало постійних цензурних утисків австро-угор. владою, зокрема низка номерів часопису були конфісковані. Із часописом співробітничали відомі письменники, публіцисти та науковці *Я.Головацький*, *А.Добрянський*, *О.Духнович*, *Д.Ловайський*, *М.Клемертович*, *І.Наумович*, *А.Петрушевич*, *О.Попель* та ін. Протягом 1860-х — на поч. 1870-х рр. видавалися твори та поезії укр. мовою, зокрема *В.Льницького*, *О.Кониського*, *М.Костомарова*, *А.Кралицького*, *П.Куліша*, *О.Стороженка*, *М.Устияновича*, *Ю.Федьковича*, *І.Франка*, *Т.Шевченка* та ін. Пізніше зв'язки укр. публіцистів, письменників та науковців із часописом перервалися. Друкувалися твори красного письменства, поезії, наук. розвідки та публіцистика на церк., істор., екон., літ., мовознавчі теми, статті із суспільно-політ. проблематики, питань нар. освіти, огляди діяльності депутатів *Галицького крайового сейму* та громад. і культурно-освіт. інституцій, мемуари, некрологи, рекламні анонси та оголошення, інформація та хроніка міжнар. подій, громад. і культ. життя *Галичини*, *Надніпрянської* та *Угорської України* та ін. З істор.

студій — праці *І.Гавришкевича*, *Я.Головацького*, *Г.Купчанка*, *А.Петрушевича*, *В.Плоцанського* та ін. Вмішувалися твори рос. письменників та поетів (*К.Аксакова*, *І.Тургенєва*, *Ф.Тютчева* та ін.), зарубіжних авторів (*О.Дюма*, *Л.Захер-Мазоха*, *Е.Золя* та ін.), багато матеріалів з *Надніпрянської* та *Угорської України*, *Москви* та *Санкт-Петербурга*, у т. ч. практикувалися передруки з рос. часописів. Значну популярність здобули низка додатків до «С.»: «Галичанин», «Письмо до Громады» та ін.

Літ.: *Ігнатієнко В.* Бібліографія української преси, 1816—1916. X—К., 1930; *Андрусак М.* Нариси з історії галицького москвофільства. Львів, 1935; *Лукаць Р.* Вистава української преси Галичини (1848—1943). «Львівські вісті», 1943, № 136; *Животко А.* Історія української преси. Мюнхен, 1989—90; *Романюк М.М.*, *Галушко М.В.* Українські часописи Львова, 1848—1939, т. 1. Львів, 2001.

О.В. Ясь.

СЛОВ'ЯНИ (ДАВНІ) — група племен, предки сучасних слов'ян. народів.

Слов'яни (сучасні) — народи, мови яких утворюють слов'ян. групу індоєвропейської сім'ї. У наш час слов'яни розселяються від Центр.-Сх. Європи до Далекого Сходу. Як помітні етнічні меншини слов'яни присутні в сусп.-вах Зх. Європи, Закавказзя, Центр. Азії, Америки, Австралії, Південно-Афр. Республіки. Заг. чисельність слов'ян, за різними оцінками, коливається від 300 до 350 млн (українці є третім за кількістю слов'ян. народом після росіян та поляків). Традиційно слов'ян поділяють на західних (поляки, чехи, словаки, лужицькі серби), східних (росіяни, або великороси, українці, білоруси), південних (болгари, серби, хорвати, словенці, македонці, боснійці, чорногорці). Останнім часом слов'ян. мови поділяють на центральну та периферійну групи. До центральної зараховують лужицьку, чеську, словац. та укр. мови, малопольський діалект польсь. мови, південнобілоруські діалекти; до периферійної — решту мов та діалектів. Номенклатура слов'янських народів визначив *П.-Й.Шафарик* у 1840-х рр. Його перелік відрізнявся від сучасного 2-ма пунктами: присут-